

Tämä on artikkelin rinnakkaistalenneversio. Artikkelit on julkaistu sivuilla 14–25 teoksessa Olavi Paavolainen: *Elämme uutta luovaa aikaa. Esseitä ja arvosteluja 1922–1950*. Toimittaneet Ville Laamanen ja H. K. Riikonen. Helsinki: Teos, 2019.

Ville Laamanen ja H. K. Riikonen

Olavi Paavolainen esseistinä ja kriitikkona

Paavolaisen monet julkaisufoorumit

Olavi Paavolainen (1903–1964) oli ensimmäisiä suomalaisia kirjailijoita, jotka pitivät huolta julkisesta kuvastaan ja julkisuudessa pysymisestään. Hän oli ymmärtänyt erityisesti uusiin aikakauslehtiin sisältyvän julkisuuspotentiaalın, ja hän esiintyi mielellään hyvinkin erityyppisissä lehdissä. Osin tähän vaikuttivat tietysti taloudelliset syyt. Joka tapauksessa hänen journalistiselle toiminnalleen – ja samalla luonteelleen – oli tyypillistä, ettei hän halunnut sitoutua pitemmäksi aikaa yhden ja ainoan julkaisun avustajaksi. Paavolainen osasi hyödyntää julkisuuden ymmärrystään laajemminkin, ja hänen kirjoituksistaan ja henkilöstään myös puhuttiin ja väiteltiin jo varhain.

Paavolaisen kirjoituksia ja hänen haastattelujaan on julkaistu sanomalehdissä (erityisesti *Helsingin Sanomat*, *Uusi Suomi*, *Iltalehti*), viikkojulkaisuissa (*Ylioppilaslehti*), arvostetuissa kulttuurilehdissä (*Aamu*, *Suomalainen Suomi*, *Tulenkantajat*), populaärityyppisissä kulttuuri- ja kuvalehdissä (*Kansan Kuvalehti*, *Suomen Kuvalehti*, *Aitta*, *Naamio*) sekä perhe- ja naistenlehdissä (*Eeva*, *Hopeapeili*, *Kauneudenhoitolehti*, *Seura*). *Ylioppilaslehdessä* ilmestyneet arvostelut sijoittuvat Paavolaisen opiskeluaikaan vuosiin 1922–1925. Sanomalehdistä pitkäaikaisin kirjoittajasuhde Paavolaisella oli *Helsingin Sanomiin*, vuodesta 1924 vuoteen 1931, joskin muutamia hänen kirjoituksiaan ilmestyi lehdessä myöhemminkin. *Iltalehteen* hän laati kirja-arvosteluja sekä sarjan arvosteluja lausuntailloista vuosina 1926–1927. *Uuteen Suomeen* hän kirjoitti etenkin pakinoita vuonna 1927.

Aikakauslehdistä Paavolainen kirjoitti *Kansan Kuvalehteen* ja *Suomen Kuvalehteen* erityisesti vuonna 1931. Avustajasuhde jälkimmäiseen jatkui myöhemminkin 30-luvulla, mutta useimmat hänen tuolloisista artikkeleistaan löysivät tiensä myös kirjoina julkaistuihin teoksiin. Sodan jälkeen Paavolainen kirjoitti *Suo-*

men *Kuvalehteen* artikkelisarjan ”Pietari – Leningrad”, joka julkaistiin myöhemmin erillisenä kirjasena. Sama lehti julkaisi myös Olavi Siippaisen (1915–1963) teilaavan arvostelun *Synkästä yksinpuhelusta* (1946) otsikolla ”Olavi Paavolainen käy sotaa”. Siihen Paavolainen kirjoitti ensin lyhyemmän ja sitten laajan vastineen. Jälkimmäiselle vastineelle lehti antoi harvinaisen tyyliittömän otsikon ”Olavit ottelevat”, mihin tosin oli antanut aiheita Paavolaisen tapa puhutella Siippaista tuttavallisesti sinä-muodossa. Vielä vuonna 1956 ilmestyi *Suomen Kuvalehdessä* Paavolaisen kaksiosainen kuvareportaasi suomalaisen kirjailijajalvuuskunnan Viron-matkasta. *Aamua*, ”Suomen kotien sivistyslehtä”, Paavolainen avusti vuosina 1931–1932.

Toisen maailmansodan aikaan Paavolainen toimitti kaksi kuvateosta, *Karjala muistojen maa* (1940) ja *Rakas entinen Karjala* (1942). Niin kosmopoliittisesti suuntautunut kuin Paavolainen olikin, hän ei koskaan henkisesti irtautunut menetetyistä kotiseudustaan. *Karjala muistojen maa* -kirjan ensimmäiseen painokseen hän laati sarjan esseitä, joista parhaat ovat hänen tyyllisesti innoittuneimpia tekstejään. Teoksen myöhemmistä painoksista ne valitettavasti jätettiin pois osana sodan jälkeistä kirjallisuuden sensurointia. Postuumisti on julkaistu sodan aikana hyllytetty, yhdessä Martti Haavion (1899–1973) kanssa toimitettu *Taistelu Aunuksesta* (aineiston uudelleen koonnut Helena Pilke 2011). Vuonna 1946 ilmestyi Paavolaisen toimittama Katri Valan (1901–1944) muistokirja *Tulipatsas*. 1950-luvun alussa Paavolainen toimitti vielä kaksi kokoelmaa suomalaisia radiokuunnelmia. Viimeisin kokoelmajulkaisu ennen tätä teosta sisältää keskeneräiseksi jääneeseen Neuvostoliitto-kirjaan suunnitellut tekstit otsikolla *Volga virtaa nyt Moskovaan* (toim. Ville Laamanen ja H. K. Riikonen 2016, viroksi kääntänyt Piret Saluri 2018).

Kriitikontoiminta aikansa kontekstissa

Olavi Paavolainen oli kriitikkona erittäin laaja-alainen. Nykyisin kriitikot tavallisesti erikoistuvat yksittäisiin taiteenaloihin, mutta Paavolainen kirjoitti luontevasti kirjallisuudesta, maalaustaiteesta, arkkitehtuurista, tanssitaiteesta, teatterista, elokuvasta ja jopa lausuntataiteesta. Kun hän *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan kirjoitti lisäksi jazzista ja jonkin verran myös futuristisesta musiikista, oikeastaan vain klassinen musiikki jäi hänen kriitikon- ja esseistin katseensa ulkopuolelle. Paavolainen halusi tarkastella kaikkia nykyaikaan liittyviä ilmiöitä, ja tämä myös merkitsi koko asteikkaa taiteen korkeimmista saavutuksista populaaritaiteeseen ja viihteeseen. Itse asiassa hänen oma kirjallinen makunsa näyttää yhtäältä olleen paljolti kevyemmän luokan kirjallisuudessa kuten ranskalaisten Paul Morandin (1888–1976) ja sotien välisenä aikana tavattoman suosittu Maurice Dekobran (1885–1973) teoksissa, jotka tulevat esille *Nykyaikaa etsimässä* -esseekokoelmassa, toisaalta 1800- ja 1900-luvun vaihteen estetisessä ja symbolis-

tisessa kirjallisuudessa, kuten Anna de Noialles'n (1876–1933) runoudessa ja Pierre Lotin (1850–1923) eksotiikkaa tihkuvilla romaaneissa.

Tanssitaiteen, elokuvan ja lausuntataiteen kriitikkona Paavolainen oli ajallisestikin Suomen ensimmäisiä, joten hänet voidaan laskea näiden alojen kritiikin pioneereihin. Tässä laaja-alaisuudessa hänen lähin kotimainen vertailukohtansa on Raoul af Hällström (1899–1975). Hän ei valitettavasti julkaissut esseekoelmia, mutta hänen veljensä Rolandin (1905–1956) vuonna 1936 ilmestynyt kirja elokuvasta oli taiteenlajin monipuolinen ja urauurtava esitys Suomessa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että erityisesti kirjallisuuteen keskittynyt Lauri Viljanen (1900–1984) arvosteli *Helsingin Sanomien* myös teatteri- ja lausuntaesityksiä.

Maailmansotien välisen kauden kulttuurista muistetaan yleisesti sen nationalistisesti suuntautuneet ilmiöt, mutta ne eivät ole ajan koko kuva. Esimerkiksi englanninkielisen viihdekirjallisuuden ja amerikkalaisen elokuvan laajamittainen rantautuminen Suomeen oli ilmeistä. Sanomalehdet kiinnittivät palvelukseensa entistä enemmän ulkomaankirjeenvaihtajia tai ainakin avustajia, jotka raportoivat ulkomailta. Paavolaisen ohella myös useat muut suomalaiset kirjoittivat merkittäviä kulttuurikriittisiä esseeteoksia ja matkakirjoja, joissa esiteltiin ulkomaita, ulkomaista kirjallisuutta ja kulttuuria.

V. A. Koskenniemi (1885–1962) kuvasi matkakirjoissaan vaikutelmia Saksasta, Ranskasta ja Italiasta. T. Vaaskivi (1912–1942) käsitteli eurooppalaista kulttuuria teoksissaan *Vaistojen kapina* (1937), *Huomispäivän varjo* (1938) ja *Rooman tie* (1940); hänen postuumisti julkaistu matkakirjansa *Kurjet etelään* (1946) kertoo Italian tekemästä suuresta vaikutuksesta, joka loi pohjaa myös suurelle Tiberius-romaanille *Yksinvaltiat* (1941–1942). Englantia ja englantilaista elämänmuotoa esittelivät eräiden muiden ohella Elsa Enäjärvi (1901–1951) ja Aino Kallas (1878–1956). Edellisen laaja matkakirja *Vanha iloinen Englanti* (1929) jäi tarpeettoman vähälle huomiolle Paavolaisen samana vuonna ilmestyneen *Nykyaikaa etsimässä* -teoksen rinnalla. Rafael Koskimies (1898–1977) kirjoitti tutkimuksia Walter Scottista (1771–1832) ja romanttikasta ja luonnehti useita eurooppalaisia kirjailijoita teoksessaan *Kirjallisia näköaloja* (1936) – unohtamatta myöskään Hitlerin *Mein Kampfia*. Lauri Viljasen *Taisteleva humanismi* (1936) oli suurisuuntainen esseekoelma keskeisistä vanhemmista ja uudemmista eurooppalaisista kirjailijoista. Anna-Maria Tallgrenin (1886–1949) alaa oli erityisesti ranskalainen ja pohjoismainen kirjallisuus. Laajaa kansainvälisesti suuntautunutta, vasemmistolaista kriitikontoimintaa harjoitti 1930-luvulta lähtien Raoul Palmgren (1912–1995). Huomionarvoista on myös Katri Valan kriitikontoiminta (mukaan lukien kriittinen arvio Paavolaisen *Kolmannen Valtakunnan vieraana* -teoksesta). Mainittuihin aikalaisiinsa verrattuna Paavolainen edustaa selvimmin kulttuurikriitikko-kirjailijaa. Varhaiskauden runoja ja julkaisematonta *Bengtskärin taistelu* -

elokuvakäsikirjoitusta (1943, ks. *Helsingin Sanomien Kuukausiliite* 10/2014) lukuun ottamatta hänen koko tuotantonsa koostuu asiaproosan eri muodoista.

Esseetyylisen kirjoittelun kokonaisuuteen kuuluvat myös useat Suomessa ilmestyneet ruotsinkieliset teokset, jotka eivät kuitenkaan aina saaneet ansaitsemaansa laajempaa huomiota. Niiden tekijöistä huomionarvoisimpia olivat estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professori Yrjö Hirn (1870–1952), joka kirjoitti laajoja kulttuuri- ja kirjallisuushistoriallisia esseitä, sekä arkkitehti ja filosofian tohtori Sigurd Frosterus (1876–1956), joka tarkasteli nykyajan ilmiöitä niin taiteen kuin tekniikan ja kaupunkikulttuurin kannalta jo ennen Paavolaista. Varsin poikkeuksellinen hahmo oli runoilija Henry Parland (1908–1930), jonka modernistinen runokokoelma *Idealrealisation* ilmestyi samana vuonna kuin Paavolaisen *Nykyaikaa etsimässä*. Pienimuotoisissa, osin pakinamaisissa esseissään Parland esitteli useita nykyajan ilmiöitä ja myös venäläistä formalismia. Vaikka monet Paavolaisen aikalaisista käsitelivät samantapaisia ajan uusia ilmiöitä, harva kuitenkaan esitti asiaansa yhtä innostuneesti ja värikkäästi.

Ajan kulttuurielämän kannalta merkittäviä olivat myös eräät tutkimukset ja yleisesitykset. Filosofin Eino Kailan (1890–1958) teos *Persoonallisuus* (1934) herätti laajaa huomiota; uusien ulkomaisten psykologien ohella siinä tuli esille myös Nietzsche. Filosofin Erik Ahlman (1892–1952) puolestaan suomensi samalla vuosikymmenellä itävallanjuutalaisen Egon Friedellin (1878–1938) tyyllisesti loisteliaan *Uuden ajan kulttuurin historian* (1930–1933), joka sai monia innokkaita lukijoita Suomessa.

On huomionarvoista, ettei Paavolainen juuri ryhtynyt dialogiin mainittujen kirjoittajien ja heidän teostensa kanssa. Hän ei omista teoksissaan tai esseissään juuri viittaa mainittuihin teoksiin, eikä hän kirjoittanut niistä arvosteluja (Koskenniemi ja Vaaskivi arvostelivat kumpikin yhden Paavolaisen kirjan). Onkin epäselvää, missä määrin hän niitä oli laajemmin lukenut. Matkakirjoissaan Paavolainen hyödynsi erityisesti ruotsalaisia ja saksalaisia lähde teoksia, joiden sisältöä hän paikoin lainasi hyvinkin laajasti.

Valokuvien merkitys

Paavolainen tarkasteli mielellään sellaisia taiteen muotoja, joissa näköhavainnolla on suuri merkitys: kuvataidetta, elokuvaa, arkkitehtuuria ja tanssitaidetta. Esseessään ”Tämä on surmaava surmaa tuon!” hän korostikin juuri kuvien merkityksen kasvua kirjallisuuden kustannuksella. Lähes kaikki hänen teoksensa oli varustettu runsaalla ja monipuolisella kuvituksella; *Suursivouksessa* (1932) on valokuvien sijaan piirroksia. Erityisesti *Nykyaikaa etsimässä* -kokoelma herätti ilmestyessään huomiota runsaalla kuvitus-

laan, joka oli pääosin jäljennetty ulkomaisista julkaisuista. Kirjansa loppupuolella Paavolainen huomauttaakin pitävänsä nimenomaan kuvitusta sen havainnollisimpana selittävänä elementtinä.

Visuaalisen esittämisen arvostaminen ja korostaminen säilyy Paavolaisella kautta hänen kirjallisen tuotantonsa, vaikka aivan *Nykyaikaa etsimässä* -kokoelmaa vastaavaa kuvituksen runsautta ei hänen myöhempien tekstiensä yhteydessä enää nähty. ”Kuvasuunnitelma kirjoittajan” tuli suorastaan hänen tavaramerkikseen.

Myös aikakauslehdissä julkaistuissa Paavolaisen artikkeleissa oli useimmiten kuvitusta. Kuvalehdet, kuten *Kansan Kuvalehti*, *Suomen Kuvalehti* ja saksalainen *Der Querschnitt*, olivat hänelle tärkeitä. Paavolainen oli itsekin innokas valokuvaaja, ja hänen omia valokuviaan on etenkin *Synkässä yksinpubelussa* sekä Karjala-kuvateoksissa. Lisäksi *Suomen Kuvalehti* julkaisi vuonna 1957 Paavolaisen Viron-matkan kuvareportaasit ”Näin Virossa” ja ”Viron julkisivu”.

Tyylin kirjoja

Paavolainen oli erityisen tarkka tyylistä, koskipa se sitten kirjoittamista tai käyttäytymistä ja pukeutumista. Juuri hänet saatetaan edelleen mainita kaksikymmenluvun suomalaisena dandyna. Tyyliin keskittyminen oli omalta osaltaan yhteydessä erityisesti ranskalaisen kulttuurin ihailuun sekä Paavolaisen työskentelyyn mainosalalla Helsingissä ja Turussa syksystä 1933 vuoden 1935 loppuun saakka. Sanankäyttäjänä Paavolainen asettui tyyllillisine valintoineen osaksi ajan yleisempää trendiä. Sotien välisen ajan esseistinen kirjoittelu oli värikästä, maalailevaa ja monisanaista, mikä toisinaan johti melkoiseen dekoratiivisuuteen ja pateettisuuteen.

Värikylläinen tyyli oli Paavolaisen ohella ominaista etenkin Koskenniemelle ja Vaaskivelle, vaikka kaikkien kolmen mieltymykset erosivat toisistaan. Ulkomaisiksi vertailukohdiksi heille asettuvat etenkin jo mainittu Egon Friedell sekä maanmiehensä Stefan Zweig (1881–1942), jotka saavuttivat vastakaikua Suomessakin. Paavolaisen kohdalla tyylivalintojen taustalla on myös hänen ihailunsa 1800-luvun lopun estetismia ja ranskalaista runoutta kohtaan. Sotien välinen aika on suomalaisen kaunokirjallisuuden kannalta yleisemminkin kiinnostava kausi, jolloin esimerkiksi Aino Kallas ja Volter Kilpi (1874–1939) tekivät proosateoksissaan poikkeavia tyyllisiä ratkaisuja. Toisaalta Suomessa oli enemmän asiattyylissä pitäytyviä, akateemistemmin suuntautuneita kirjoittajia kuten Rafael Koskimies ja Lauri Viljanen.

Oletteko Te uskollinen rakkaudessaanne?

kuten tunnettu kirjailijamme
OLAVI PAAVOLAINEN
joka tässä avaa sydämensä
kaikille kanssaveljilleen:

Laivoilla ja junissa, autoissa ja rautatievaunuissa ovat Havin Palmu-saippua ja Havin Partavaahdoka aina olleet uskolliset seuralaiseni. Hiusvedet, suuvedet ja hammastahnat ovat monta kertaa vaihtuneet merkiltään — mutta rakkaudessaani Havin jaloja kotimaisia tuotteita kohtaan en ole koskaan harjoittanut uskottomuutta...
Olavi Paavolainen.

Julkisuuden mies käyttää aina

Havin **PARTAVAHDOKETTA** ja
MUITA HAVIN TUOTTEITA

HAVIN OSAKEYHTIÖ • VIIPURI

Mainonnan suunnittelija toimi myöhemmin 1930-luvulla itsekkin mainoskasvona. Kuva Suomen Kuvalehdestä 41/1937

Parhaiten Paavolaisen värikylläinen tyyli pääsi oikeuksiinsa maisemakuvauksissa. Niiden klassisia saavutuksia olivat lehdistä julkaistut sodanaikaiset TK-kirjoitukset ”Syvärin virsi”, ”Tuntematon Vepsä” ja ”Aunus Harmaasilmä” (julkaistu myös teoksessa *Taistelu Aunuksesta*) ja vastaavat jaksot *Synkässä yksimpuhelussa*. Samaan ryhmään voidaan lukea myös hänen Karjala-kuvauksensa teoksessa *Karjala muistojen maa* sekä eräät ”Volga”-esseen osat ja Kaukasian-kuvaukset (sisältyvät teokseen *Volga virtaa nyt Moskovaan*).

Huomattava osa Paavolaisen tuotannosta, erityisesti matkakirjallisuus ja sotapäiväkirjamuotoinen teksti, on eräänlaista *life writingiä*. Muistelmateosta hän ei kuitenkaan koskaan kirjoittanut, vaikka häneltä odotettiin tulenkantajien historiikkia, jossa hänellä itsellään olisi tietenkin ollut keskeinen osa. Sen sijaan WSOY:n teoksiin, joissa kirjailijat kertovat itsestään, sisältyi myös Paavolaisen kirjallinen omakuva. Siinä korostuvat sukutausta ja eräänlainen yleinen levottomuus. Kirjoituksen loppuun Paavolainen on tiivistänyt olemuksensa keskeisiä piirteitä: ”Olen aina verenperintöni takia ollut kuin jakaantunut kahtaalle ja vain äärimmäisyydet viehättävät minua” ja ”Olen kynttilä, joka palaa kahdesta päästä”. Samoin hän luonnehtii tehtävänsä kirjailijana: ”Kirjailijankutsumukseni päättehtävänä on ollut herättää levottomuutta.” Omaelämäkerrallisen tekstin kahdesta, toisistaan vain vähän eroavasta versiosta, julkaistaan tässä teoksessa ajallisesti jälkimmäinen.

Opas uutta luovaan aikaan

Olavi Paavolaisen keskeisiä väittämiä oli, etteivät suomalaiset tiedä mitä muualla parhaillaan tapahtuu. Asenne näkyy myös hänen kirjojensa nimissä, ja erityisesti *Nykyaikaa etsimässä* tai *Lähti ja loitsu* -teoksen (1937) alaotsikko ”Kirja suuresta levottomuudesta” kuvaavat hyvin hänen koko tuotantoaan. Hänen keskeisen kiinnostuksensa kohteena olivat uudet ja nousevat ilmiöt, liittyivätpä ne sitten kirjallisuuteen, muihin taiteenaloihin tai ideologiseen kehitykseen sotien välisenä aikana.

Nykyaikaa Paavolainen seurasi yhtäältä tekemällä omia havaintojaan kotimaassa ja ulkomailla, toisaalta seuraamalla sanoma- ja aikakauslehdistöä sekä radiota. Lehtien seuraaminen oli hänen kohdallaan erityisen intensiivistä sota-aikana – liittyen osin myös hänen tehtäviinsä Päämajan tiedotusosastolla. Sodan aikana tai sen jälkeen kirjoitettujen muistelmatyypisten teosten joukossa ei liene yhtäkään, jossa olisi niin paljon mainintoja lehtien uutisista ja kannanotoista kuin *Synkässä yksinpubelussa*. Paavolaisen keskeiseksi vastakohtaksi sota-aikana muodostui tässä suhteessa Vaaskivi. Vaikka Vaaskivi oli 30-luvulla seurannut kiihkeästi ajan henkisiä virtauksia, hän hakeutui yhä kauemmas historiaan: kustavilaisesta ajasta (*Loistava Armfelt*, 1939) hän siirtyi antiikin Roomaan (*Yksimvaltias*) ja Jeesuksen ajan Palestiinaan (*Pyhä kevät*, postuumisti 1943).

Paavolainenkaan ei ollut aivan välinpitämätön historiaa kohtaan. Historian harrastus tai historiallisista aiheista kirjoittaminen eivät hänen kohdallaan kuitenkaan kehittyneet kovin syvällisiksi. *Karjala muistojen maa* -teokseen sisältyvät historia-aiheiset kirjoitukset ”Kaksi miekkaa” ja ”Lahjoitusmaiden kirot” jäävät melko pinnallisiksi; *Ristissä ja bakaristissä* olevat katsaukset inkojen historiaan ja Paraguayan jesuiittavaltioon perustuvat lähdekirjallisuuden suorasukaiseen lainaamiseen. *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessa on puolestaan erikoinen lyhyt tiivistelmä Euroopan hengenelämän historiasta. Historialliset kohteet saattoivat kuitenkin tarjota Paavolaiselle vaikuttavia elämyksiä: keskeinen tällainen kohde oli Ateenan Akropolis, jota hän kuvasi *Synkän yksinpubelun* ”Eurooppalainen odysseia” -jaksossa ja jonka Parthenon-temppelin juurella hän myös antoi valokuvata itsensä.

Tässä kokoelmassa julkaistavissa esseissä ja arvosteluissa Paavolainen keskittyy korostetusti kotimaassa tapahtuneisiin ajankohtaisiin kulttuurielämän ilmiöihin. Kirjallisuusarvosteluissa pääpaino on kotimaisessa kirjallisuudessa, mutta muutamia kiinnostavia poikkeuksia on valittu mukaan. Muun kulttuurin osalta ulkomaat ovat edustettuina parin Englannin-matkan (1932) seurauksena syntyneen artikkelin ohella lähinnä Suomessa vierailleiden teatteriseurueiden ja tanssitaiteilijoiden esitysten arvioinneissa. Erikoinen poikkeus on artikkeli, jossa esitellään ranskalaisen taidekriitikko Camille Mauclairin (1872–

1945) poleemisia arvioita oman aikansa taiteen tilasta. Mauclairin teos *Elävän taiteen ilveily* ilmestyi myös suomeksi (1931).

Suuri osa Paavolaisen kirjoituksista 1920- ja 1930-luvulla käsitteli teoksia ja ilmiöitä, joista hän oli voimakkaasti innostunut, joita hän ihaili ja joiden kuvaamisessa hän saattoi päästää värikkään tyyliinsä loistamaan. *Kolmannen Valtakunnan vierana* -teoksen speaktaakkelikuvauksia edelsivät artikkelit Englannin seurapiiritapahtumista ja sotilaselämästä. Sota-ajan innoittuneita kuvauksia Karjalan maisemista ennakoivat puolestaan laaja essee Akseli Gallen-Kallelasta (1865–1931) erämaiden löytäjänä. Samaan aikaan Paavolainen kykeni silti myös vastaavaan ajankohtaisen taiteen ja kirjallisuuden terävään kritiikkiin, joka tuli laajemmin esille suurta huomiota herättäneessä *Suursivouksessa*. Tässä kokoelmassa se näkyy erityisesti, kun Paavolainen kirjoittaa Pentti Haanpään (1905–1955) ja Mika Waltarin (1908–1979) sotaväkikuvauksista.

Olavi Paavolainen ei tavoitellut systemaattisuutta ajattelijana ja kirjoittajana. Sen sijaan hän opastaa lukijansa monille tutustumismatkoille ilmiöihin, jotka olivat joko uusia tai uudella tavalla ajankohtaisia ja puhuttelevia: romantiikkaan – erityisesti julistaessaan nykyajan konekulttuurin romantiikan ”sinisen kukan” uudeksi ilmentymäksi – 1800-luvun lopun symbolismin ja estetiikan perintöön, sotien välisen ajan viihteelliseen kulttuuriin, kreikkalaisvaikutteiseen klassismiin sekä totalitaarisiiin yhteiskuntiin, joiden tarkastelussa hän liikkuu innostuksen ja ihailun, huolen ja satiirin välimailla.

Paavolaisen merkitys ei ole hänen kirjallisen perintönsä johdonmukaisuudessa vaan siinä levottomassa innostuksessa, jolla hän kuvaa oman aikansa kulttuuria ja sen usein vastakkaisia virtauksia.